

nimljivo pozabaviti se i poviješću hrvatske etnografije-etnologije i antropologije, koje su inače godinama držale u studentskim klupama autoricu i recenzentkinju kao (zašiljenim olovkama) vrijedne prepisivačice tuđih i naših običaja do najsitnijih detalja, a bez njihove kontekstualizacije u povijest, prostor i društvo.

Snježana Čolić, uz druge malobrojne suvremene antropologe u Hrvatskoj, kao što su Dunja Richtman-Auguštin i Olga Supek, obećava razvoj nove, »otvorene« antropologije.

Dušica Seferagić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Tvrtko Švob

Izvori individualnosti

Izvori, Zagreb, 2001., 178 str.

Pod gornjim naslovom objavljena je knjiga zanimljivih antropoloških eseja poznatoga biologa i genetičara, Tvrtka Švoba. Autor nekim ključnim temama i problemima, inače disciplinarno svrstanim u biologijsku i sociokulturnu antropologiju, pa i psihologiju, nastoji pričati interdisciplinarno, iako je svjestan da se antropologija kao holistička znanost o čovjeku, ipak dijeli na neke posebne discipline, po kojima se ona i konstituirala i razvijala. U *Predgovoru* Švob izlaže jednu podjelu, po kojoj se antropologija dijeli na *fizičku (somatsku)* i *kulturnu*.

Fizička antropologija se dalje dijeli na *filogenetsku*, *povijesnu* i *biologijsku* (u užem smislu riječi). Filogenetska proučava evoluciju čovjeka (antropogenezu), povijesna se bavi *homo sapiensom* od neolitika do danas, tj. nastankom i razvojem današnjih ljudi, a biologijska antropologija ljudskom populacijom i rasama, čovjekom kao jedinstvenom vrstom, usprkos polimorfnosti njegove rasprostranjenosti na Zemlji. Tu spada proučavanje čovjekove konstitucije, genetike, morfologije i fiziologije. U tom kontekstu može se govoriti i o medicinskoj antropologiji koja bi se imala baviti bolesnim čovjekom u njegovoj cjelini.

U vezi s ovom podjelom antropologije, valja reći da postoji, kao temeljna i objedinjujuća, i filozofijska antropologija koja se bavi biti i naravi čovjeka kao totaliteta pojedinačnoga i društveno-kulturnoga, biološkoga i duhovnog bića.

U svom tematiziranju čovjeka filozofijska se antropologija služi rezultatima svih znanosti o čovjeku, znanstvenih antropologija, tj. znanjima o svim aspektima čov-

jekova bića, kao građom za njezina univerzalna sintetička razmišljanja kojima obuhvaća čovjekovu egzistenciju i njezin smisao u svijetu, čovjekovu poziciju u cjelini kozmosa i povijesti. Pitanja o biti i naravi čovjekovoj, njegovoj povezanosti i ulozi u ljudskoj zajednici, kao i o njegovu položaju i svrsi njegove pojavnosti u kozmosu uopće, pitanja su koja čine predmet i zadaću filozofijske antropologije.

Osim toga, uz kulturnu je antropologiju uvriježen i termin *socijalna antropologija*. U jednoj američkoj pozitivističkoj klasifikaciji znanosti (koja je prihvaćena i u nas), paradoksalno, socijalnu antropologiju čak svrstavaju u društvene znanosti, a kulturnu u humanističke.

Kao znanost (humanistička, ne samo empiristička, pozitivistička), antropologija je moguća kada metodički istražuje organizaciju, načine i oblike čovjekova opstanka u povijesti, tj. njegovu materijalnu kulturu i kulturu u užem smislu riječi: jezik, mitove, vjerovanja, svjetonazore, znanja, umjetnost. To je socijalna ili kulturna antropologija. Iako među njima, po *C. Levi-Straussu*, postoji suptilna razlika s obzirom na njihove naglaske (socijalna ga stavlja na organizaciju društva i oblike duha, a kulturna na načine proizvodnje za opstanak zajednice), riječ je u osnovi ipak o jednoj znanosti, pa predložimo zajednički imenitelj: socio-kulturna antropologija.

Kao društveno-humanistička znanost, dakle, ona ostaje u »pupčanoj« svezici s filozofijskom antropologijom, budući da se ne može utemeljiti bez nekih filozofijskih, onto-antropologijskih polazišta, tj. određenih pretpostavki i shvaćanja biti i naravi čovjekova bića, smislenosti njegova svijeta, društva i kulture, te o mogućnostima njihova racionalnoga, teorijskog dohvaćanja i spoznavanja.

Ako ne želi biti puka bornirana, faktografska, samo deskriptivna i kvantitativna disciplina, socio-kulturna antropologija mora biti svjesna da zbog njezina predmeta, tj. oblika duha i kulturnih tvorevina, čiji je autor i akter čovjek sa svojom voljom, emocijama i potrebama, njezine spoznaje i rezultati često ostaju fragmentarni i hipotetički, te se ne mogu bez ostatka verificirati, tj. da joj u osnovi ostaje svagda jedna imanentna filozofijskoantropologijska razina.

Ta neraskidiva povezanost socio-kulturne antropologije s filozofijskom ima i neke nužne metodologijske reperkusije. O teorijskim (grč. *theoria*, umsko motrenje biti pojavnoga), filozofijskoantropologijskim polazištima ovisi cijeli tijek istraživanja, odnosno problemi koji se fokusiraju.

Te metodičke reperkusije zajedništva nekih teorijskih pretpostavki i shvaćanja očituju se, prije svega, u zajedničkoj uporabi nekih općih metoda mišljenja i spoznavanja (analiza, sinteza, indukcija, dedukcija i sl.), uz napomenu da, osim toga metodologijskoga zajedništva, postoje i neke osnovne metodologijske razlike između filozofijske i socijalne antropologije, koje proizlaze iz razlika između filozofije i znanosti uopće.

No, valja dodati da socio-kulturna antropologija ne preuzima mehanički gotove statičke pretpostavke o ljudskoj naravi i smislu, nego da o tome i ona sama raz-

mišlja (kao i na temelju svojih istraživanja), znači i ona se služi i *transcendentalnom metodom* (koja kao »predložak« ima čovjeka kao fenomen u kozmosu i u povijesti, koji se ne može do kraja empirijski obuhvatiti).

Iako autor, kako je već rečeno, nastoji izbjeći strogo disciplinarno razvrstavanje tema sadržanih u knjizi i prići im interdisciplinarno, ipak ih, barem uvjetno, možemo disciplinarno rubricirati. Tako eseje *Antropogeneza i populacija, Individualni tjelesni razvoj, Spolnost, Konstitucija, Bolest i malformacije*, možemo svrstati u fizičku antropologiju, u gornjem najopćenitijem smislu riječi, dok u socio-kulturnu spadaju: *Religije, mitovi, ideologije; Običaji i rituali; Nacionalnost i simbolička komunikacija; Ekološki faktori; Kultura, znanost, klase; Odgoj i nabraženost*. Tekstovi – *Ličnost, Nagoni i intelekt, Podsvijest, Ličnost u budućnosti*, disciplinarno gledano, spadali bi u psihologiju. No, budući da se bavi čovjekom, njegovim psihičkim procesima i svojstvima, psihologija je kao takva neka vrsta specijalne antropologije (kao i, primjerice, etika koja se kao teorija, refleksija ljudske moralne prakse, bavi biti, izvorima i načelima ljudske moralnosti i moralnoga djelovanja).

Sve spomenute rasprave nastoje odgovoriti na bitno ljudsko pitanje: što je, ili tko je zapravo čovjek, koja je njegova bit, što ga čini subjektom, osobom, što ga očekuje u budućnosti? - pa barem neka od njih, sadrže nužno i jednu filozofijskoantropološki dimenziju. To se prije svega odnosi na raspravljavanje odnosa ljudske sudbine (nekih bioloških i društvenih determinanti) i slobode, te pitanja mogućnosti koje stoje pred čovjekom u civilizaciji budućnosti. Pod sudbinom (*moira, fatum*) ovdje se pomišljaju sve čovjekove datosti izvan njega na koje on ne može ni kao pojedinac ni kao vrsta utjecati, okviri iz kojih on ne može izići, a koji bitno utječu na njegov život. To su determinante »odozdo« i »odozgo«, odnosno one biološke i povijesno-društvene naravi. To da je čovjek rođen kao smrtno biće sa svojim biološkim i genetskim značajkama (spolom, rasom, bojom očiju, visinom, intelektualnim predispozicijama i sl.), da je rođen kada je rođen, tj. da je ima toliko godina koliko ima, da je rođen u određenom povijesnom trenutku kao pripadnik određenoga društva, kulture, naroda, da živi u određenom »vremenu svijeta« (*M. Heidegger*), na to on ne može utjecati, niti to promijeniti.

No, to još nije i fatalizam, kaže ispravno autor, budući da postoji i prostor čovjekove slobode koji se nalazi unutar spomenutih determinanti i u njihovu dodiru, pa i sukobu. Sloboda nije samo spoznata nužnost i usklađivanje čovjekova života s njome nego i samoodređujuća djelatnost, tj. mogućnost biranja između različitih mogućnosti i, valja naglasiti, proizvodnje novih mogućnosti. U tom je smislu onda čovjek i sam »kovač svoje sreće«, te o njemu i ovisi što će u budućnosti učiniti sa sobom, svojim društvom i prirodnim okolišem kao uvjetom svojega opstanka. Švob je svjestan velikih mogućnosti napretka i poboljšanja (i produljenja) ljudskoga života ali, kao genetičar, svjestan je i opasnosti koje sobom nosi ogroman razvitak biološke znanosti i teoretski moguća zloraba genskoga inženjeringa, te globalizacija kao moguća i prijeteća monokulturalna paradigma. Sam autor se, kao humanist, zalaže za humanu i moralnu alternativu ljudske budućnosti, za čovjekovo trajno nastojanje prema onome što je *E. Fromm* formulirao: »Ljudska bi

bića trebala biti tako strukturirana da se žele ponašati onako kako se treba ponašati».

Sve spomenute aktualne teme, pogotovo biologijskoantropološke, obrađene su veoma eruditivno i upućeno, ali i popularno i pristupačno svakome, za ta pitanja zainteresiranom čitatelju.

Nikola Skledar

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Vladimir Mattioni

Urbophilia

Zagreb, Horetzky, 1999., 350 str.

Nesklorošću izdavača da popularizira svoja izdanja (zbog vlastite skromnosti ili elitizma, ili pak zbog stručne razine djela), a možda i mojim nemarom, ova mi je knjiga došla u ruke tek ove, 2002. godine. Međutim, kako tekstovi objavljeni u Mattionijevoj *Urbophiliji* pokrivaju razdoblje od tridesetak godina, ipak još nije kasno za prikaz knjige.

Knjiga nema ni predgovora, ni pogovora, ni biografije autora, pa uistinu mora govoriti sama za sebe. Vladimir Mattioni, njezin autor, savjetnik je za urbanizam u Gradskom zavodu za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša u Zagrebu.

Na 350 stranica djela prvo je objavljen sadržaj, potom tekstualna objašnjenja, a zatim tekstovi svrstani u deset poglavlja intrigantnih naslova: *Povratak u grad, Sam u kući, Zadar-scape, Dječja soba, Ni na nebu ni na zemlji, O mjestima u blizini, O mjestima na moru, O umjetničkim djelima, O mjestima iz snova, O dalekim mjestima*. U ova su poglavlja uvršteni brojni tekstovi, koji ne slijede redoslijed stranica. Budući da su objašnjenja kada su tekstovi pisani i na što se odnose tiskana na početku knjige a ne uz štiva, čitatelju predstoji (nepotrebna) borba s listanjem stranica naprijed - natrag - naprijed! Tu su i neizbježne »uši«, umetnuti papirići i podcrtavanja. No ovo drugo čini knjigu pročitanoj knjigom!

Ono što se tek čitanjem otkriva, u recenziji treba reći na početku »kao nit kroz labirint« dosta neprohodnog teksta. Autor se pretežno bavi *urbanizmom* (prostornim planiranjem): filozofijom urbanizma, teorijom, metodologijom i rješenjima (za natječaje, za planove, za igru) u kojima je sudjelovao sâm autor (najčešće kao tekstopisac), njegova radna grupa ili drugi o kojima piše.